

ENTREVISTA:

Pere Soler: un pedagog compromès amb el temps lliure.

► **FEP.net:** Com definiries el temps lliure?

Pere Soler: El temps lliure es pot definir com aquell temps que ens resta disponible un cop hem treballat i realitzat les obligacions i ocupacions derivades del treball, de la família o de tipus social i personal. Cal veure que en aquesta definició el treball pot equivaler a l'escola o a la formació acadèmica de diferent tipologia. Les obligacions i ocupacions poden ser també molt diverses abastant des de les necessitats biològiques bàsiques (menjar, dormir, etc.) fins a les ocupacions de tipus religiós autoimposades. Es tracta, doncs, del marc temporal que resta una vegada acomplertes totes aquestes imposicions.

FEP.net: Quina incidència creus que té el temps lliure en la vida de les persones, en comparació amb la que tenen altres àmbits, com per exemple, el laboral o el familiar?

Pere Soler: Penso que el temps lliure i amb ell l'oci, són actualment un dels motors principals de les societats contemporànies. El sector empresarial ha vist en l'oferta d'espais d'oci una inesgotable font de beneficis i ha convertit el temps lliure en temps de consum i les persones en consumidors. La

incidència i l'efecte d'aquest missatge ha afectat i condiona avui d'una manera determinant la resta d'àmbits de les persones.

Val la pena tenir present que, malgrat que la primera impressió ens fa creure que no tenim pràcticament temps lliure, una revisió amb més profunditat ens faria adonar que, de fet, ocupa una part important de la nostra vida. Fem el supòsit que treballem vuit hores al dia i en dormim vuit més. Resten encara vuit hores per fer front a les obligacions i ocupacions diverses i per gaudir del temps lliure. Hi ha, doncs, un espai diari de temps lliure. Només cal veure la quantitat d'hores diàries que dediquem a mirar la televisió.

Dades recents sobre els adolescents i joves catalans ens diuen que ja arribem a les 3 hores diàries de televisió! Dels set dies de la setmana, en treballem habitualment cinc. Els dos dies restants es fàcil pensar que la quantitat de temps lliure s'incrementa. De les setmanes que té l'any n'hi ha unes quantes que són festives o de vacances, per tant, el temps lliure disponible és també més important. Finalment, dels anys de vida d'una persona haurem d'admetre que en el període de la infància, l'adolescència, una part de la joventut i en la tercera i quarta edat, el temps lliure ocupa una parcel·la molt significativa del nostre temps. Si fem un càlcul ràpid amb aquestes dades ens adonem que el temps lliure és present en una part molt important de la nostra vida.

FEP.net: *Vivim en una societat que dona molta importància al temps lliure, però tenim les habilitats i els recursos personals i socials necessaris per treure'n el màxim profit?*

Pere Soler: Hi ha un aspecte que voldria matisar en aquesta qüestió. Penso que la societat en què vivim dona molta importància al temps de consum i per això, d'alguna manera li interessa i dona valor al temps lliure. Aquest temps és necessari per poder comprar i viatjar, i és per això que li dona importància. Ara bé, si malgrat disposar de temps lliure la gent no comprés ni viatgés, li interessaria igual?

Crec que en molts aspectes no tenim les

habilitats i els recursos personals i socials per treure el màxim profit al temps lliure, és a dir, per viure plenament i de forma gratificant, aquest temps. Tampoc penso que calguin uns recursos específics i unes habilitats concretes per a saber realitzar-se en el temps lliure. Si hem rebut una bona educació integral, el temps lliure ens ofereix un marc esplèndid on poder desenvolupar-nos i recrear-nos. Ens cal, doncs, una bona educació, completa, coherent i generosa i a través d'aquesta ja adquirirem les habilitats i els recursos necessaris per viure plenament el temps lliure.

FEP.net: *Fins a quin punt canvia la manera com invertim el nostre temps lliure al llarg de la nostra vida?*

Pere Soler: Penso que el temps lliure canvia en la mesura que canvia també la quantitat de temps lliure que tenim disponible al llarg del cicle vital i en la mesura que també canvia la nostra escala de valors, les prioritats, els interessos i les necessitats en cada moment. Per exemple, en la infància disposem de molt temps lliure pel fet que les obligacions i ocupacions són menors. El joc i la descoberta dels altres són valors prioritaris i és important que sigui així.

En l'adolescència i la joventut comença l'assumpció de responsabilitats i amb elles pot disminuir el temps lliure disponible. Malgrat tot, es tracta encara d'una etapa amb una gran quantitat de temps lliure i amb motivacions

diverses, relacionades amb la vitalitat, la necessitat d'experimentar, de descobrir el món i de trobar-se un mateix.

Amb l'etapa adulta s'arriba en la majoria dels casos al període amb més obligacions i ocupacions derivades del treball, la família i de tipus social i personal. El temps lliure setmanal en els pares de moltes famílies es veu reduït significativament i les prioritats poden ser molt diferents a les dels joves. La prioritat pot ser un espai de tertúlia, un bon sopar, un viatge tranquil, etc. Les relacions socials i l'assaborir determinats moments concrets van guanyant terreny a la vitalitat i el dinamisme de l'etapa juvenil.

Finalment, en la vellesa el temps lliure torna a ser un temps quantitativament molt important. La preocupació per la salut anirà esdevenint important en la nostra vida i acabarà condicionant també el temps lliure. Valors com la comoditat, la tranquil·litat, el ritme pausat seran importants a l'hora d'ocupar el lleure.

De totes maneres, val la pena dir que la complexitat social i cultural de les societats modernes fa difícil establir pautes generals en els hàbits d'oci i temps lliure. El que apuntem aquí són referents o tendències que d'alguna manera són presents al llarg del cicle vital. Els que han estudiat i saben molt bé aquests diferents interessos i formes d'ocupar el temps lliure són les indústries de l'oci i en general

el món de la publicitat. Si ens hi fixem veurem que en funció del segment de població al qual es refereix el producte de consum es ressalten determinats valors o uns altres.

FEP.net: *Educació en el temps lliure o educació per al temps lliure?*

Pere Soler: Penso que hem de considerar els dos models perquè no són excloents i permeten intervenir des de diferents instàncies i processos educatius. Quan parlem d'educació en el temps lliure centrem l'atenció en l'espai temporal en el qual fem la intervenció educativa: el temps lliure. Es tracta, doncs, de realitzar qualsevol intervenció educativa durant el temps lliure de les persones. Quan parlem d'educació per al temps lliure centrem l'atenció en l'objectiu d'aquesta intervenció, que en aquest cas és justament el temps lliure.

Educar en el temps lliure ho fan -o ho poden fer- tots aquells serveis i programes que incideixen en aquest espai de temps: acadèmies, televisió, esplai, centres culturals, ateneus, etc. Educar per al temps lliure, ho poden fer tots aquells serveis o programes educatius que s'ho proposin, intervinguin o no des del temps lliure. En aquest sentit, pot educar per al temps lliure l'escola o la mateixa universitat. Es pot veure, doncs, que hi ha la possibilitat de educar en el temps lliure i per al temps lliure quan intervenim des d'aquest marc temporal i tenim per objectiu educatiu

justament el temps lliure. En aquest cas podem parlar d'educació mitjançant el temps lliure o l'oci. Aquest seria justament l'objecte específic de la pedagogia de l'oci.

FEP.net: *Així, oci i temps lliure són el mateix?*

Pere Soler: No ho hem dit, però el temps lliure i l'oci no són ben bé el mateix. Mentre el temps lliure l'hem definit com un parcel·la de temps, l'oci en sentit estricte, equivaldria a una forma d'utilitzar aquest temps. És a dir, no tot el temps lliure implica oci, però si tot l'oci requereix de temps lliure per a poder-se donar.

Les principals condicions que es requereixen perquè el temps lliure esdevingui oci són l'autonomia, la finalitat en ell mateix i la generació de satisfacció. D'alguna manera cal que el subjecte esculli "lliurament" l'activitat a realitzar, encara que tal com hem dit abans aquesta llibertat en sentit estricte vingui molt condicionada per l'edat o, en termes generals, pel poder manipulatiu i uniformitzador dels mitjans de comunicació. És per això justament, que és important una educació per l'oci, en la mesura que implica també formar individus amb els recursos suficients per entendre el món, per entendre's un mateix i les pròpies capacitats i limitacions.

Pel que fa a la finalitat, l'oci no té un sentit productiu en termes econòmics ja que si fos així, estariem parlant justament del contrari:

el negoci. La finalitat principal és justament realitzar l'activitat, perquè en ella mateixa hi ha plaer pel fet de fer-la, més enllà del resultat que s'obtingui. Per exemple, pintar un quadre. Ho faig perquè m'agrada i gaudeixo d'aquesta activitat, més enllà del valor que aquest quadre tingui posteriorment. Si pintés quadres per vendre'ls aquesta activitat acabaria convertint-se en un negoci i no en un oci.

Pel que fa a la satisfacció, queda clar que realitzo l'activitat perquè vull i perquè no n'espero res més que el plaer de fer-la, la satisfacció és, doncs, un valor implícit en aquesta forma de viure el temps lliure sense excloure que també pugui requerir esforç o cansament.

Entenc, doncs, que l'oci genuí és aquell que s'acosta més a l'ideal d'aquests tres paràmetres comentats: autonomia, finalitat en ell mateix i satisfacció personal. Ara bé, si tenim en compte les limitacions que ens imposa el nostre ritme de vida, les ciutats pensades prioritàriament com espais pel treball i el consum o la difícil conciliació entre el temps de treball, el temps familiar i el temps per a un mateix, es fa necessari pensar en espais i programes que ofereixin la possibilitat a les persones de recrear-se d'una forma més o menys saludable.

FEP.net: *Què en penses del tema de l'oci nocturn dels adolescents? I de les empreses que ofereixen serveis d'oci a infants i adolescents?*

Pere Soler: El tema de l'oci nocturn és un tema complex. En aquest debat s'hi barregen qüestions molt diverses: quina és l'oferta d'oci pels adolescents i joves que hi a les ciutats actualment? Per què l'oci nocturn? Quin paper hi té l'administració i quin la família? En qualsevol cas, és una realitat que els adolescents i joves veuen en les nits una part del seu temps lliure i que el volen ocupar en pràctiques d'oci diverses. Això genera problemes de diferent tipologia, entre ells, fer compatible el descans dels veïns amb l'oci dels joves, la necessitat d'espais públics adaptats a la concentració de joves que s'hi apleguen, el desplaçament d'aquests joves, el consum de determinades substàncies que en algunes ocasions es realitza en aquest oci nocturn, etc.

Alguns especialistes atribueixen l'ocupació de la nit per part dels joves al fet que se'ls ha fet fora de l'espai diürn. Sigui com sigui, crec que és una realitat social que cal afrontar. En primer lloc, per part de la família. Cal que dins la família hi hagi un clima de cohesió i comunicació. Sense un ambient de confiança i respecte difícilment es podran establir els vincles necessaris per assolir l'objectiu proposat. Es tracta d'un procés gradual en el qual tota la família ha d'aprendre. És necessari trobar els moments de diàleg en els quals tots puguin compartir les preocupacions, les alegries i les inquietuds, i on l'adolescent pugui sentir-se valorat pel que fa també al temps

lliure. No es tracta tampoc de fer l'impossible perquè els nostres infants i adolescents tinguin de tot i puguin fer-ho tot. És molt educatiu posar límits i ensenyar a pactar i negociar. L'excés de protecció i afalagament no ajudarà a una bona educació per l'oci. La manca de normes socialment compartides avui ha fet que molts pares no tinguin clar quan cal dir prou. La sobreprotecció dificulta l'inici de l'emancipació personal a causa de les inseguretats traspassades i s'afavoreix la formació de joves immadurs. Pot ajudar en aquest sentit un entrenament de la voluntat, de l'esforç, de la constància i el compromís.

Els infants i adolescents han d'entendre i aprendre que bona part de l'oci actual val diners i que moltes de les activitats que s'hi desenvolupen han requerit un treball i un esforç. Cal, doncs, donar-los llibertat, però també pactar límits, proporcionar seguretat, transmetre confiança i exigir responsabilitat. Aquesta combinació, sense garantir res, segurament ajudarà a la preparació per un oci satisfactori i responsable.

En un altre nivell, l'administració també hi té responsabilitat en la mesura que hauria de garantir que les pràctiques d'oci es poguessin realitzar i es realitzessin en les millors condicions, respectant el dret de tothom. Això implicaria locals adequats, equipament necessari, personal corresponent, etc. i oferta suficient per garantir l'accés a tothom. Igualment, si és una demanda d'un segment

important de la població. Posar els mitjans necessaris per a la seva mobilitat.

Pel que fa a les empreses que ofereixen serveis d'oci als infants i adolescents, penso que hi ha de tot, com en altres sectors. Ara bé, a nivell general crec que representen una oportunitat d'inserció laboral per a una part dels professionals de l'educació, alhora que es dona resposta a una demanda creixent per part de les famílies. En molts casos aquests empreses no fan més que atendre les necessitats que no queden cobertes per les polítiques públiques. D'altra banda, tal com ja s'ha apuntat, si la regulació d'alguns d'aquests serveis concretés els perfils professionals que es requereixen segurament també hi hauria un canvi significatiu en aquest sector.

FEP.net: Creus que en els estudis que s'imparteixen des de la FEP, es té prou present la importància del temps lliure?

Pere Soler: La universitat té una important i explícita funció formativa. Per molts dels joves que hi accedeixen representa la seva ocupació principal durant uns anys i en determina la seva vida durant aquest temps en la mesura que significa també en moltes ocasions canviar de lloc de residència. El lleure, doncs en queda totalment condicionat. Crec que a la nostra facultat -m'atreviria a dir com a la majoria de facultats de la UdG i de moltes altres universitats--, es fa una feina positiva en la mesura que es proporcionen, amb més

o menys èxit, eines per comprendre, interpretar i transformar el món i la societat. Ara bé, això no implica que s'aprofitin tots els recursos i les estratègies possibles per anar en la direcció que hem comentat. Vegem-ne alguns exemples:

Un dels primers indicadors que podem imaginar-nos és la presència de matèries concretes que tractin específicament l'educació en el lleure. Aquesta és la forma més explícita de treballar directament amb aquesta finalitat i, si ens referim a la formació de futurs professionals de l'educació, d'aprofundir en el sentit, les possibilitats i el valor del temps lliure en la nostra societat, i alhora dotar-los de les competències necessàries per al disseny i la gestió de programes i serveis educatius en el lleure.

En el cas de la FEP, l'educació en el lleure és present com a matèria optativa en algunes de les titulacions, però no en totes. Ja hem comentat, però, que abans que res més, consideràvem que l'educació per al temps lliure es tractava d'un contingut transversal.

Per tant, més enllà de l'existència d'un contingut específic -justificable en el cas d'una Facultat d'Educació- el que és important és que es treballi implícitament en el conjunt del centre educatiu. Des d'aquesta perspectiva són diferents els elements que caldria tenir en compte. Un dels principals és justament la mateixa metodologia docent. La forma de

plantejar i estructurar les classes, el valor que es dona a l'aprenentatge autònom dels estudiants, el treball en grup, l'aprenentatge basat en problemes, el treball per projectes, o el treball a partir de carpetes, són alguns exemples que poden ajudar a treballar l'autonomia en l'aprenentatge i la pròpia gestió del temps. D'alguna manera són competències que es transfereixen també a la gestió del temps lliure.

El mateix podem dir en relació als espais i nivells de participació que s'ofereixen als estudiants en els diferents òrgans de govern de la Facultat i en les diferents titulacions. La legislació estableix uns mínims però el marge de possibilitats és molt gran i tot el que sigui afavorir la implicació dels joves en la pròpia formació té efectes educatius en la responsabilitat, la presa de decisions i moltes altres habilitats socials útils a l'hora d'estructurar i viure el temps lliure. Crec que en aquest sentit encara hi ha molt de camp per córrer tot i algunes experiències significatives en la nostra facultat.

De forma paral·lela a la metodologia docent val la pena mencionar els plans d'acció tutorial que algunes titulacions apliquen com una forma de facilitar el contacte i la comunicació entre professor i alumne. Des d'aquests espais es pot fer una tasca d'orientació adaptada a les necessitats de cada estudiant i és fàcil acabar fent de forma indirecta una educació per l'oci en la mesura que el tutor acaba

essent un referent per l'estudiant i els temes de conversa poden ser múltiples i diversos. L'horari i calendari acadèmic són també una de les altres possibilitats que la universitat té per incidir en el temps lliure dels joves. Hi ha la possibilitat de concentrar les hores de classe presencial en pocs dies a la setmana o concentrar-les només als matins o les tardes. També hi ha l'opció de deixar hores lliures entre les diferents sessions. L'opció que es pren en aquest sentit determina un temps lliure o un altre i les possibilitats d'ocupar-lo amb activitats d'oci es veuen condicionades.

Crec que on caldrà incidir més en el futur serà en el calendari, al meu entendre molt millorable. Al mateix temps, l'oferta d'activitats complementàries que des de la mateixa universitat es fa és també una bona manera d'enriquir i contribuir a una educació per l'oci en la mesura que el jove aprèn a escollir i gestionar el seu temps lliure. Són importants, doncs, les ofertes que molts serveis universitaris realitzen amb activitats esportives, artístiques, culturals, musicals, associatives, etc.

L'espai universitari en general també és un element importantíssim a l'hora de pensar en l'educació per l'oci. La forma i la quantitat d'espais de trobada i relació, les aules d'estudi, el bar, el campus, la biblioteca, les aules d'informàtica, la sala d'actes i, en general, tots aquells espais que d'alguna manera permeten un ús més enllà de l'estricta horari acadèmic,

són entorns que incideixen en la realització d'activitats d'oci i, per tant, tenen efectes educatius a valorar. En el cas de la FEP aquest aspecte deixa molt que desitjar. La situació de precarietat en què estem pel que fa a l'espai, la separació de col·lectius en diferents edificis o la manca d'un espai comú en condicions en són alguns punts febles.

També val la pena considerar la importància que pot tenir pel temps lliure dels joves universitaris la ubicació de la universitat en un indret o un altre. El fet que s'ubiqui en l'entramat de la ciutat facilita la relació amb el conjunt d'ofertes d'oci de la població. En canvi, la ubicació a fora de les ciutats, comporta sovint menys ofertes d'oci i en el millor dels casos, la creació de "ciutats universitàries" amb diferents ofertes d'oci "especialitzades en els joves". En qualsevol cas, qualsevol de les opcions té incidència en el temps lliure dels joves. El futur de la FEP sembla que tindrà més a veure amb el primer d'aquests models. Caldrà veure com ho sabem aprofitar.

FEP.net: *Quin paper juguen o poden jugar els professionals que es formen a la FEP en aquest àmbit?*

Pere Soler: Evidentment, per ser coherents amb el que portem dit, calen professionals que des de la reflexió pedagògica i el domini de les destreses i les habilitats necessàries, puguin ajudar els diferents serveis i programes amb vocació educativa a incorporar aquests

discurs tant en la teoria com en la pràctica educativa. És evident que en funció de la titulació escollida es podrà fer una intervenció més o menys específica des de la pedagogia de l'oci. En els cas dels mestres, per exemple, poden fer una feina molt important des de l'educació per al temps lliure a través del tractament transversal d'aquests continguts en el marc escolar, tal com hem vist en la universitat. En el cas dels educadors socials, per exemple, poden incidir més directament a través de l'educació en el temps lliure en la mesura que molts dels serveis i programes en què intervenen es porten a terme en aquest espai temporal.

En qualsevol cas, hem de reconèixer que la feina que puguin fer aquests futurs educadors dependrà, entre altres aspectes, del que hàgim estat capaços de transmetre'ls -no només en l'espai de l'aula- durant els anys d'estudi a la nostra facultat. Per això cal que la mateixa facultat sigui un centre viu, participatiu, creatiu, compromès i, fins a cert punt, per què no? "provocador", en la mesura que ens qüestionem a nosaltres mateixos i ens faci qüestionar el que passa al nostre voltant.

FEP.net: *Com definiries la recerca actual sobre el temps lliure en el nostre context? Quins creus que poden ser els reptes de futur a considerar?*

Pere Soler: La recerca educativa penso que no ha estat -ni és encara- un tema prioritari en el conjunt de la recerca del país. I dins de

la recerca educativa, l'estudi i la investigació en l'àmbit del lleure no és prioritari. Si considerem tot això, podem entendre en bona part quina és la realitat de la recerca educativa actual en aquest àmbit.

Amb tot, Catalunya ha estat un país relativament ric en experiències i pedagogs en aquest àmbit. Sense anar més lluny, el mateix Joaquim Franch, antic professor d'aquesta mateixa facultat, va ser -i encara és- un referent significatiu en l'educació en el lleure. A Catalunya el discurs més teòric s'ha realitzat des del món universitari i l'autor més prolífic ha estat, sense dubte Jaume Trilla, professor de la Universitat de Barcelona. La investigació aplicada ha estat liderada pels diferents moviments educatius en el temps lliure a través dels centres d'esplai i del moviment escolta.

Cada un d'aquests moviments ha disposat i disposa dels propis centres de formació i de les seves publicacions. S'han construït discursos paral·lels i estratègies similars, en cada cas, en funció de la tradició i els plantejaments ideològics i pedagògics de cada moviment. Potser no hem sabut aprofitar massa aquesta rica realitat associativa, d'altra banda limitada als recursos i al treball sovint voluntari dels associats.

Més enllà d'aquesta realitat hi ha poques experiències i aportacions. A nivell de l'Estat Espanyol hauríem de referenciar l'Instituto

de Estudios de Ocio vinculat a la Universitat de Deusto amb un important treball de recerca i publicacions.

Penso que l'educació en el lleure hauria d'afrontar alguns reptes. Alguns dels més evidents poden ser:

a) Assegurar una bona formació i el corresponent reconeixement professional de les persones que gestionaran aquests serveis i hi faran la intervenció. L'educació en el lleure fa -i pot fer encara més- una gran funció educativa i social. Cal ser-ne conscients i buscar un major reconeixement polític (a diferents nivells de l'administració local-nacional). Es tracta que l'educació -i l'educació per l'oci en particular- trobi el seu rol dins les polítiques educatives, socials i culturals de la ciutat. Si volem fer front al tema de la qualitat de les ofertes educatives en el lleure hem d'assumir que això passa pel reconeixement de les persones que hi treballen. Aquest és també un aspecte fonamental per assegurar l'estabilitat en els equips d'educadors i aconseguir projectes amb una certa continuïtat i recorregut. En l'actualitat la legislació al respecte no determina massa res i aquest tema és fonamental per garantir un pas endavant de veritat en molts casos. La formació de monitors en el lleure pot ser suficient en alguns ocasions, però caldria una revisió i actualització d'aquests cursos. Caldria veure quin paper hi han de tenir altres figures professionals com ara els

animadors socioculturals dels cicles formatius de grau superior o els educadors socials, per citar només alguns exemples. Evidentment, introduir aquestes figures en alguns dels actuals programes i serveis hauria de suposar un cost. Un cost que, ara per ara, és molt difícil de suportar per a les famílies. Per això, el mercat actual en moltes ocasions no ofereix aquests serveis "de qualitat" i busca alternatives amb gent amb poca formació o amb la formació no reconeguda, de manera que els contractes acaben essent precaris. Això afavoreix la poca estabilitat laboral i la insatisfacció professional, dues característiques que no ajuden gens a la consideració i reconeixement d'aquest sector.

b) Recórrer més al treball en xarxa entre les diferents iniciatives educatives, socials, culturals i els respectius professionals. La complexitat de moltes situacions actuals requereix d'un treball coordinat i cogestionat. Cal portar a la pràctica diferents formes de complementarietat, de coordinació i de cogestió. Ens trobem amb un buit de legislació i de regulació important, tant pel que fa a aquestes figures educatives com a la funció que han de realitzar en molts dels serveis tradicionals d'educació en el lleure. Cal reconèixer que la qualitat dels serveis passa moltes vegades per la capacitat que tenen els responsables i executors d'aquests. El lleure és un àmbit en què intervenen molts professionals diferents, i és per aquest motiu

que un projecte de qualitat pot requerir l'encontre, l'intercanvi o l'execució conjunta amb especialistes d'altres àmbits: gestors culturals, professionals del turisme, mestres, psicòlegs, assistents socials, professionals de la salut, etc. No podem pretendre fer un treball de qualitat sense entrar en contacte, traspasar i rebre informació, o treballar conjuntament amb els altres agents que també incideixen en el mateix territori i en la mateixa població.

c) Impulsar més propostes efectives per al temps lliure dels adolescents i joves. El treball amb adolescents i joves continua sent avui difícil i mancat de referents i models. Segurament més encara que fa uns anys. Fan falta programes i serveis educatius que busquin noves estratègies de relació, desmarcant-se de les ofertes més consumistes, paternalistes o assistencials.

d) Un altre col·lectiu que representa un repte per a les iniciatives d'educació en el lleure és, i serà cada dia més evident, l'atenció a les persones grans. Aquesta atenció no s'ha de limitar només a l'àmbit sanitari i assistencial. Cal que al costat d'aquests serveis es prevegin autèntics programes d'oci per a les persones grans que donin resposta a la necessitat de sentir-se vius i útils, la qual cosa no s'aconsegueix només tenint cura de la salut. S'ha de pensar en programes que, des de diferents nivells i capacitats, tinguin l'objectiu

d'implicar i aprofitar la vitalitat d'aquest col·lectiu cada dia més gran a la nostra societat. Segurament hi ha la possibilitat de vincular alguns d'aquests programes amb altres dels reptes que es comenten en aquest mateix punt, de manera que el benefici pot ser doble.

e) Atrevir-se més a l'assaig i la innovació metodològica. L'educació en el lleure hauria de tornar a ser referent en pràctiques educatives. El tractament de temes com la diversitat cultural, la inclusió, els desequilibris mediambiental i socioeconòmic, etc. poden ser marcs en els quals plantejar accions des del temps lliure. Fan falta serveis i programes que adoptin un paper més alternatiu i crític al sistema, que qüestionin els espais de participació existents, les mancances del nostre sistema democràtic, la qualitat dels serveis públics, les desigualtats i injustícies que encara

es donen, etc. Les principals iniciatives que existeixen en l'actualitat des d'aquesta perspectiva les trobaríem fonamentalment vinculades a moviments i propostes juvenils: ateneus populars alternatius, programes d'algunes ONG, experiències alternatives en el món de l'art, la cultura i els joves, etc. Des d'aquesta posició hi ha molt camí a recórrer sobretot si, a més, es considera que també es pot innovar i buscar noves formes d'expressió i comunicació a través de les noves tecnologies, l'art o les produccions culturals.

f) Millorar la capacitat de reflexió, avaluació i transmissió del bagatge. Cal renovar i posar el dia els recursos documentals existents. Seria molt útil que les col·leccions i publicacions s'atrevisin a abordar més sovint experiències i pràctiques en el sector de

l'educació en el temps lliure. Falten publicacions que a partir d'experiències concretes analitzin el valor, el sentit i la utilitat de les accions realitzades, en facin la reflexió socioeducativa corresponent i en difonguin els resultats.

g) Treballar per fer universals la major part de les ofertes d'educació en el lleure i garantir la pluralitat en els serveis i activitats. Això suposa poder acollir i donar resposta també a la diversitat (sexes, edats, cultures, territoris, etc.) també en el temps lliure. El repte és, doncs, fer del temps lliure per a tothom, un temps per a la creació i la realització de projectes col·lectius des del diàleg i el gaudi personal. I és que, de fet, l'educació en el lleure proporciona una oportunitat extraordinària per demostrar que és possible desenvolupar polítiques públiques compromeses decididament amb la igualtat d'oportunitats. ◀